

Anna Jakubowicz-Bryx
UKW Bydgoszcz

ASPIRACJE EDUKACYJNE RODZICÓW A OSIĄGNIĘCIA SZKOLNE UCZNIÓW KLAS TRZECICH

1. Aspiracje edukacyjne – składnik osobowości człowieka aktywnego

Aspiracje są składnikiem osobowości człowieka podejmującego wielorakie działania zmierzające do doskonalenia samego siebie oraz swojego otoczenia. Szczególnie ważny rodzaj aspiracji ludzkich stanowią aspiracje edukacyjne. Zdaniem M. Szymańskiego, „aspiracje edukacyjne należą do najważniejszych rodzajów wszelkich aspiracji ludzkich, co jest konsekwencją faktu, iż kształcenie i wychowanie jest jedną z podstawowych dziedzin działalności człowieka” (1989, s. 21). Aspiracje pojawiają się i kształtują pod wpływem wielu czynników, które nie zawsze są znane i uświadamiane przez ludzi. Uwarunkowania osobowościowe wskazują na występowanie typowych różnic między uczniami (Lewowicki 1975; Ścisłowicz 1994). Uwarunkowania środowiskowe w istotny sposób wyznaczają drogi kształcenia dzieci i młodzieży i ujmowane są w kategoriach środowiska terytorialnego, lokalnego i rodzinnego (Skorny 1980; Lewowicki 1987). Trzeci czynnik to warunki pedagogiczne, do których zaliczamy cechy osobowościowe nauczyciela, przygotowanie zawodowe, metody oraz styl pracy dydaktycznej i wychowawczej oraz uwarunkowania związane z istniejącym modelem szkoły, programem nauczania, treściami kształcenia, strukturą systemu szkolnego i organizacją pracy szkolnej (Lewowicki 1975; Ścisłowicz 1994). Dążenia edukacyjne są najsilniej związane z inteligencją, temperamentem, motywacją, zdolnościami, zainteresowaniami i nastawieniami (Tyszkowa 1972; Lewowicki 1987; Szymański 1988; Włodarski 1998). Treść aspiracji zmienia się w poszczególnych okresach życia. Aspiracje różnią się nie tylko siłą, ale także rodzajem, a kierunki aspiracji wyznaczają jednocześnie hierarchię uznanych wartości, czyli hierarchię celów życiowych, pragnień i dążeń.

Aspiracje są czynnikiem silnie i długofalowo oddziałującym na zachowanie człowieka, współdecydującym o jego planach życiowych, bliższych i dalszych zamierzeniach. Jednym z etapów realizacji planów życiowych jest wykształcenie, które wyznacza jego miejsce w życiu, przyszłość, określa hierarchię pożądanych wartości. Istotną rolę w wyborze drogi życiowej dziecka odgrywają rodzice, którzy decydują o wyborze szkoły i niejednokrotnie w swych planach odzwierciedlają własne, być może niespełnione marzenia. Zdaniem Z. Kwiecińskiego, funkcjonuje swoiste koło „kulturowej reprodukcji” wykształcenia i ukryty silny konflikt międzywarstwowy, w którym szanse awansu dzieci mniej wykształconych rodziców są znacznie ograniczone (1990, s. 136). Oddziaływanie rodziny na kształtowanie się aspiracji jest wieloczynnikowe. Czynnikiem materialnym stworzonym jest poprzez osiągnięty poziom wykształcenia, dochodu, stylu życia. Formułowane w obecności

młodego człowieka i przyswajane przez niego wzorce postępowania, kryteria oceny innych ludzi, wzorce kariery, poglądy i opinie są kolejnym czynnikiem wpływającym na aspiracje. Bezpośrednim czynnikiem jest intencjonalne oddziaływanie rodziców chcących wzbudzić u swojego dziecka pożądane aspiracje. Pozytywnym elementem oddziałującym są również własne aspiracje osób z otoczenia rodzinnego, związane z tym poczucie osiągnięć lub niepowodzeń połączone z satysfakcją lub frustracją (Janowski 1977). Dążenia edukacyjne rodziców są uwarunkowane także pochodzeniem społecznym rodziców, wielkością rodziny oraz wiekiem rodziców (Szymański 1988).

2. Założenia badań własnych

Poznanie mechanizmów kształtowania się aspiracji ułatwia rozumienie wielu zachowań społecznych i indywidualnych ludzi. Jednocześnie umożliwia wyjaśnienie i zrozumienie obrazu aspiracji. Poprzez przeprowadzone badania empiryczne starałam się uzyskać odpowiedź na pytanie: jaka jest zależność między aspiracjami edukacyjnymi rodziców a osiągnięciami szkolnymi ich dzieci?

Preferencje rodziców poznałam poprzez ankietę zawierającą pytania dotyczące ich aspiracji edukacyjnych wobec dzieci. W przeprowadzonych badaniach podjęłam próbę ustalenia trzech wymiarów aspiracji edukacyjnych rodziców i są to:

- 1) poziom maksymalnych aspiracji edukacyjnych – zakładający najbardziej korzystne warunki kształcenia dziecka,
- 2) poziom minimalnych aspiracji edukacyjnych – określający granice oczekiwań rodziców dotyczących kształcenia dzieci, przy uwzględnieniu możliwości wystąpienia trudności związanych z kształceniem dziecka,
- 3) poziom realnych aspiracji edukacyjnych – zbliżone do stanu najbardziej prawdopodobnych warunków realizacji.

W każdym z tych trzech wymiarów określiłam trzy poziomy aspiracji edukacyjnych, które przedstawiają się następująco:

- poziom wysoki – szkoła wyższa, praca naukowa, doktorat;
- poziom średni – liceum profilowane, liceum zawodowe, szkoła pomaturalna;
- poziom niski – gimnazjum.

Określiłam również treść i kierunek aspiracji edukacyjnych rodziców. Treść dotyczyła planów i marzeń w związku z dalszym życiem dziecka, natomiast kierunek aspiracji wyznaczył hierarchię pragnień wobec potomstwa.

Poziom osiągnięć szkolnych określiłam na podstawie testów sprawdzających wiedzę i umiejętności uczniów w zakresie edukacji polonistycznej, matematycznej i środowiskowej. Uzyskane wyniki pozwoliły na ustalenie pięciu poziomów osiągnięć uczniów: wysoki, dobry, średni, niski, niezadowolający. Badania zostały przeprowadzone w roku szkolnym 2004/2005 w klasach trzecich w szkole wiejskiej wśród 28 uczniów.

3. Aspiracje edukacyjne rodziców a osiągnięcia szkolne uczniów – w świetle badań

Osiągnięcia szkolne dzieci są jednym z najistotniejszych czynników wyznaczających aspiracje rodziców. Wyniki uzyskane przez ucznia w szkole stanowią informację, co do jego możliwości intelektualnych oraz stosunku do nauki. Rodzic, znając wyniki osiągnięć swojego dziecka, przyjmuje je jako jedno z kryteriów planowania dalszej drogi edukacyjnej dla swojego dziecka. Interesujące jest, czy istnieje związek między aspiracjami edukacyjnymi rodziców a osiągnięciami szkolnymi ich dzieci. Ponieważ grupa badanych była bardzo mała, zasygnalizuję tylko spostrzeżenie (na podstawie danych ilościowych) odnośnie planowania przyszłości dziecka ze względu na jego możliwości, wyznaczone przez osiągnięcia szkolne.

Okazało się, że wysoki poziom aspiracji mają rodzice, których uczniowie uzyskali wysokie i dobre osiągnięcia w nauce i oni planują dłuższą drogę kształcenia swoich dzieci.

Rodzice deklarujący średni poziom aspiracji dotyczących dalszego kształcenia dziecka stanowili największy odsetek ogółu badanych. Mimo wysokich osiągnięć rodzice zachowują więc dystans co do aspiracji wobec dzieci. Krótszą drogę kształcenia planują rodzice uczniów, którzy uzyskali dobry i średni poziom osiągnięć szkolnych.

Potwierdzenie istnienia zależności między aspiracjami edukacyjnymi rodziców a osiągnięciami szkolnymi ich dzieci można znaleźć również w trzecim – niskim poziomie aspiracji edukacyjnych przejawianych przez badanych rodziców. Rodzice, dla których ta ocena pełniła funkcję informacyjną, planowali zakończenie edukacji na gimnazjum.

Dokonując analizy odpowiedzi w ankiecie można stwierdzić, iż u rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym przeważają aspiracje dotyczące przyszłego wykształcenia. Kolejny wysoki wskaźnik stanowi dobry zawód, który w znacznym zakresie jest powiązany z wykształceniem. Do następnej grupy należą rodzice, którzy mają aspiracje związane ze szczęściem rodzinnym. Na czwartym miejscu w aspiracjach rodziców znalazło się zdrowie. Ten rodzaj aspiracji jest jedynym, którego nie można zaplanować, a od którego są uzależnione pozostałe kierunki aspiracji rodziców. Ostatnie miejsce w tabeli zajęła pozycja społeczna. Rodzice uważają, że pozycja społeczna to zjawisko dosyć labilne. Pozycję społeczną można bowiem mieć dzisiaj, a jutro ją stracić w określonych sytuacjach. Analizując rozkład treści aspiracji edukacyjnych rodziców należy stwierdzić, że tam, gdzie uczniowie uzyskali wysoki poziom osiągnięć szkolnych, to treść aspiracji dotyczy wykształcenia i dobrego zawodu. Dobry zawód, powiązany bezpośrednio z wykształceniem, chcieliby rodzice dzieci, które miały wysoki, dobry i średni poziom osiągnięć szkolnych. Pozostałe rodzaje treści aspiracji związane są z niskim bądź niezadowalającym poziomem osiągnięć szkolnych. Wśród tych treści znajduje się szczęście rodzinne, zdrowie oraz pozycja społeczna. Podsumowując należy stwierdzić, że treść aspiracji edukacyjnych rodziców ma związek z osiągnięciami szkolnymi ich dzieci.

Kierunek aspiracji ma na celu osiągnięcie jakiegoś stanu lub rzeczy. Zależy on od tego jak kształtują się warunki społeczne, ekonomiczne, polityczne lub inne uznawane w naszym środowisku, regionie czy też kraju. Wybór kierunku aspiracji przez badanych rodziców wyznaczył jednocześnie hierarchię pragnień wobec ich dzieci. Wybierając tylko jeden kierunek wskazali jednocześnie, jaka wartość jest dla nich najważniejsza.

Okazało się, że rodzice jako najwyższą wartość w hierarchii aspiracji wobec swoich dzieci uznali równocześnie dwa kierunki: udane życie rodzinne oraz wykształcenie wyższe. Na drugim miejscu rodzice wybrali dla swoich dzieci wysoką pozycję materialną; kariera zawodowa i rozwój wewnętrzny uzyskały najmniej zwolenników wśród respondentów.

4. Podsumowanie i wnioski z badań

Aspiracje edukacyjne rodziców mają związek z przyszłością dzieci, gdyż wyznaczają im dalszą drogę kształcenia, pomagają określić hierarchię wartości, które są ważne w kształtowaniu planów edukacyjnych. Dążenia mogą być kształtowane przez rodzinę, szkołę, nauczycieli, rówieśników czy też opinię społeczną.

Badania przeprowadzone na małej grupie stanowią sygnał do dalszych badań. Wykazały one bowiem, że proces kształtowania się aspiracji edukacyjnych jest uwarunkowany zarówno czynnikami osobistymi, jak i społecznymi. Jest to proces długotrwały, a wyniki ankiety dowodzą, że już w pierwszych latach nauki rodzice mają aspiracje wobec swoich dzieci. Spośród wielu uwarunkowań aspiracji edukacyjnych do badań wybrałam tylko niektóre, koncentrując się wokół odpowiedzi na pytanie o zależności między aspiracjami edukacyjnymi rodziców a osiągnięciami szkolnymi ich dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Analizując wyniki badań własnych można wysunąć przypuszczenie, że kształtowanie się aspiracji edukacyjnych jest mocno uwarunkowane poziomem osiągnięć szkolnych. Wszyscy rodzice mają jakieś plany edukacyjne wobec swoich dzieci. Poziom, treść i kierunek tych aspiracji jest uzależniony od tego, jakie ich dzieci mają wyniki w nauce.

Wyniki wskazują na pewne prawidłowości, w odniesieniu do badanej grupy dzieci:

1. Aspiracje edukacyjne wobec swoich dzieci mają wszyscy badani rodzice uczniów klas trzecich i są one zróżnicowane.
2. Realne aspiracje edukacyjne rodziców, czyli te najbardziej zbliżone do prawdopodobnych warunków realizacji u większości rodziców kształtowały się na średnim poziomie.
3. Badania sygnalizują, że większość rodziców planuje dla swoich dzieci odpowiednie wykształcenie, zarówno jeśli chodzi o treść, jak i kierunek aspiracji edukacyjnych. Najwyższą wartość w hierarchii kierunku aspiracji uznali również udane życie rodzinne.
4. Poziom aspiracji jest układem dynamicznym, zmieniającym się wraz z warunkami kształcenia dziecka i poznawaniem przez rodziców ich możliwości.

5. Jednym z bardzo istotnych czynników wpływających na aspiracje rodziców w badanej grupie są osiągnięcia szkolne ich dzieci. Ponad połowa badanych uczniów uzyskała dobry i wysoki poziom wyników w nauce. Im wyższe były wyniki osiągnięć szkolnych, tym wyższe były aspiracje edukacyjne tych dzieci i analogicznie im niższe wyniki osiągnięć szkolnych tym niższe aspiracje rodziców.
6. Trudno powiedzieć o związku poziomu osiągnięć szkolnych uczniów z poziomem realnych aspiracji edukacyjnych, gdyż wśród wysokich i średnich aspiracji rodziców znaleźli się uczniowie, którzy reprezentują bardzo niski poziom osiągnięć szkolnych. Przypuszczać można więc, że wśród tych rodziców ocena szkolna ich dzieci nie spełniła nawet funkcji informacyjnej.
7. Badania wykazały, że kierunek i treść aspiracji edukacyjnych rodziców ma silny związek z poziomem osiągnięć szkolnych ich dzieci.

Ogólnie biorąc, przeprowadzone badania potwierdziły postawioną przeze mnie hipotezę, że istnieje związek między poziomem osiągnięć szkolnych uczniów klasy trzeciej z aspiracjami ich rodziców. Należy jednak pamiętać, że zmiany, jakie zachodzą w naszym życiu społecznym i gospodarczym, mogą spowodować inne uwarunkowania aspiracji edukacyjnych rodziców a jednocześnie zmienić hierarchię wartości w treści i kierunku aspiracji.

Literatura

- Janowski A., *Aspiracje młodzieży szkół średnich*, Warszawa (1977).
- Kwieciński Z., *Dynamika funkcjonowania szkoły*, Warszawa (1990).
- Lewowicki T., *Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów*, Warszawa (1975).
- Lewowicki T., *Aspiracje dzieci i młodzieży*, Warszawa (1987).
- Skorny Z., *Aspiracje młodzieży oraz kierujące nimi prawidłowości*, Wrocław (1980).
- Szymański M., *Procesy selekcyjne w szkolnictwie ogólnokształcącym*, Warszawa (1988).
- Szymański M., *Aspiracje rodziców w zakresie kształcenia dzieci – uczniów szkół podstawowych*, „Edukacja” nr 4 (1989).
- Ścisłowicz M., *Aspiracje edukacyjne rodziców a osiągnięcia szkolne ich dzieci*, Kielce (1994).
- Tyszkowa M., *Problemy psychicznej odporności dzieci młodzieży*, Warszawa (1972).
- Włodarski Z., *Psychologia uczenia się*, Warszawa (1998).